

พัฒนาการของแนวการศึกษาพรรคการเมืองใน ประเทศไทย

โดย พลศักดิ์ จิรโกศิริ

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Charles F. Andrain ได้แบ่งแนวการศึกษา
รัฐศาสตร์ออกเป็น ๓ แนวทาง^๑ คือแนวแรกเป็น
แบบปรัชญาการเมืองสมัยดั้งเดิม (Classical
Political Philosophy) แนวสองเป็นแบบโครง-
สร้างนิยม (Structuralism) ซึ่งในแนวนี้อำนาจการ
วิเคราะห์ออกเป็นสองแนวคือแนววิเคราะห์
สถาบัน (Institutional Analysis) และแนว
วิเคราะห์โครงสร้าง-หน้าที่ (Structural-Func-
tional Analysis) ส่วนแนวการศึกษาแนว
สุดท้ายเป็นแบบพฤติกรรมศาสตร์ (Behavioral
Science) ทั้งสามแนวการศึกษานี้ต่างมีการ
พิจารณาทางทฤษฎีและข้อมูลแตกต่างกันไป
กล่าวคือปรัชญาการเมืองสมัยดั้งเดิมมองทฤษฎี
การเมืองในจุดมุ่งหมายที่จะบรรยายความและให้
คำแนะนำ คือพยายามที่จะอธิบายว่าเพราะเหตุใด
จึงเกิดเหตุการณ์ทางการเมืองเช่นนั้นขึ้นมา
พร้อมกันนั้นก็ให้แนวทางในรูปอุดมคติของความ
เป็นระเบียบเรียบร้อยทางการเมืองไว้ด้วย

ทฤษฎีการเมืองที่เน้นทางจริยธรรมและศีล-
ธรรมของนักปรัชญาการเมืองสมัยดั้งเดิมมีจุดอ่อน
ที่ไม่มีข้อมูลในเชิงประจักษ์มายืนยันได้เพียงพอ
นักวิเคราะห์สถาบันจึงได้ช่วยขจัดจุดอ่อนนี้ ด้วย
การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสถาบันการเมืองที่เป็น
ทางการทั้งหลาย แต่ก็ไม่นิยมนำทฤษฎีไปอธิบาย
ข้อมูลให้มีความหมายชัดเจนมากขึ้น คือไม่ยอม
ดูความสัมพันธ์กับสิ่งอื่น ๆ โดยอาศัยทฤษฎีเป็น
เครื่องช่วย ดังนั้น นักวิเคราะห์โครงสร้าง-หน้าที่
จึงได้ก้าวหน้าไปจากจุดนี้ โดยการเชื่อมโยงทฤษฎี
เข้ากับข้อมูล แต่นักวิชาการกลุ่มนี้ไม่ได้ใช้ข้อมูล
เพื่อทดสอบสมมติฐาน หากแต่เพื่อเสริมข้อสรุป
เชิงทฤษฎีให้เห็นชัดเจนขึ้นเท่านั้น คือพยายาม
สร้างทฤษฎีที่บริสุทธิ์ แต่นักรัฐศาสตร์เชิงพฤติ-
กรรมศาสตร์ พยายามที่จะเชื่อมโยงทฤษฎีและ
ข้อมูลเข้าหากันให้สนับสนุนซึ่งกันและกัน คือ
ไม่ได้ใช้ข้อมูลเพื่ออธิบายข้อกำหนดทางทฤษฎี

๑. Charles F. Andrain, *Political Life and Social Change : An Introduction to Political Science* (California :
Wudsworth Publication Company, 1970), pp. 24-5.

แต่เพื่อทดสอบสมมติฐาน เพื่อสรุปรวบยอดเป็น
ทฤษฎีในภายหลัง

เราจะเห็นได้ว่า แนวการศึกษาประวัติศาสตร์
คลี่คลายไปตามสภาพการทางการเมืองที่เปลี่ยน-
แปลงไป ในขณะเดียวกันก็มีผลกระทบต่อการ
พัฒนาทฤษฎีให้น่าเชื่อถือยิ่งขึ้น และมีการนำ
ทฤษฎีการเมืองมาเป็นเครื่องชี้นำการศึกษามาก-
ขึ้น แต่ยังมีข้อเท็จจริงอยู่ประการหนึ่งก็คือ
ระดับการพัฒนาทางวิชาการประวัติศาสตร์มีความ
สัมพันธ์กับระดับการพัฒนาทางการเมืองเป็น
อย่างมาก กล่าวคือวิชาการทางประวัติศาสตร์ของ
แต่ละประเทศจะไม่สามารถก้าวล้ำนำหน้าสภาพ
การเมืองที่เป็นอยู่ในขณะนั้นได้ จึงมักปรากฏ
เสมอว่า การนำทฤษฎีการเมืองที่ได้รับการพัฒนา
มายาวนานและอย่างต่อเนื่องของประเทศที่พัฒนา
แล้ว มาปรับใช้กับสภาพการณ์ของประเทศด้อย
พัฒนาไม่ค่อยได้ ส่วนที่ปรับใช้ได้ก็มีใช้หมายถึง
ว่าเป็นทฤษฎีการเมืองสากล แต่บังเอิญทฤษฎี
การเมืองนั้นไปคล้องจองกับสภาพการเมืองใน
ส่วนที่พัฒนาแล้วเท่านั้น เพราะการพัฒนาทาง
การเมืองไม่สามารถกระทำไปทีละเดียว หลายด้าน
ด้านที่พัฒนามากก็อาจรับแนวความคิดทางการ-
เมืองตะวันตกเข้ามาใช้ได้ ส่วนด้านที่ยังไม่พัฒนา
หรือพัฒนาน้อยก็ยังคงพยายามศึกษากันต่อไป
เพื่อหาแนวความคิดมาอธิบายให้ได้ในเชิงฟุติ-
กรรมศาสตร์

จากสภาพความเป็นจริงที่เป็นอยู่ในขณะนี้
เราสามารถตั้งเป็นข้อสมมติฐานได้ว่า “แนวการ
ศึกษาพรรคการเมืองไทยมีความสัมพันธ์กับ
ระดับการพัฒนาพรรคการเมืองของไทยเป็น
อย่างมาก” กล่าวคือในสภาพการเมืองที่มีระบบ
พรรคการเมืองไม่ต่อเนื่องอย่างที่เป็นอย่างอยู่ในประ-
เทศไทยนี้ มีผลทำให้แนวการศึกษาพรรคการ-
เมืองยังคงย่ำอยู่กับแนวโครงสร้างนิยมคือ ไม่
วิเคราะห์ในเชิงสถาบันก็เป็นการวิเคราะห์ในเชิง
โครงสร้าง—หน้าที่ ดังจะเห็นได้ว่าศาสตร์ทาง
กฎหมาย ประวัติศาสตร์ สังคมวิทยาและมานุษย-
วิทยามีอิทธิพลต่อแนวการศึกษาพรรคการเมือง
ไทยเป็นอย่างมาก แม้ว่าจะระบบพรรคการเมืองใน
ปัจจุบันจะได้รับการพัฒนามากขึ้นกว่าในอดีตที่
ผ่านมาก็ตาม แต่การศึกษาพรรคการเมืองโดย
อาศัยศาสตร์ทางจิตวิทยา สถิติและเศรษฐคณิต
ยังมีอยู่น้อยมากหรือแทบไม่มีเลย จะไปกล่าวโทษ
เอาผิดกับนักวิชาการทางประวัติศาสตร์แต่ข้างเดียว
ก็ไม่ได้ เพราะถ้าวิสัยทางการเมืองยังไม่คลี่-
คลายถึงระดับหนึ่ง นักศึกษารัฐศาสตร์ก็ไม่สามารถ
ศึกษาในเชิงพฤติกรรมศาสตร์ได้มากขึ้น
เพราะไม่มีข้อมูลเมื่อภาวะบ้านเมืองไม่มีระบบ
พรรคการเมืองที่แน่นอนหรือมีบ้างก็เป็นเพียงใน
ช่วงเวลาสั้น ๆ ดังนั้น จึงจะขอตั้งข้อสมมติฐาน
อีกข้อหนึ่งว่า “การศึกษาพรรคการเมืองไทย
ส่วนใหญ่ ไม่ได้ใช้ทฤษฎีเป็นเครื่องชี้นำในการ

เก็บข้อมูล แต่เก็บข้อมูลแล้ววิเคราะห์ในเชิง
กฎหมายหรือไม่ก็ในเชิงประวัติศาสตร์” เพื่อ
เป็นการพิสูจน์ข้อสมมติฐานทั้งสองข้อ จะได้ทำ
การศึกษาข้อเขียนทางการเมืองเกี่ยวกับพรรคการ
เมืองไทยโดยเฉพาะตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๘๙-๒๕๒๒

ในปี พ.ศ. ๒๔๘๙ หยุต แสงอุทัยได้เขียน
หนังสือขลุ่ยเล่มหนึ่ง ให้ชื่อว่า พรรคการเมือง^๒
เป็นหนังสือวิเคราะห์พรรคการเมืองได้ละเอียด-
มาก โดยเขียนในเชิงกฎหมายหรือในเชิงการ
วิเคราะห์สถาบันทั้งหมด โดยนำเสนอแนวความ
คิดเบื้องต้นเกี่ยวกับพรรคการเมืองไว้เกือบครบ-
ถ้วน โดยเน้นหนักหลักการพรรคการเมืองใน
แบบยุโรปตะวันตก โดยโยงมาเชื่อมกับเหตุการณ์
ทางการเมืองในขณะนั้น ซึ่งกำลังจัดร่างพระราช
บัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. ๒๔๘๙ เสมือนจะ
ต้องการนำหนังสือเล่มนี้เป็นแนวทางการจัดตั้ง
พรรคการเมืองขึ้นตามรัฐธรรมนูญ ปี พ.ศ. ๒๔๘๙

ภายหลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติ
พรรคการเมือง พ.ศ. ๒๔๘๙ แล้ว ประจวบ ทอง-
อุไรได้ออกหนังสืออีกเล่มหนึ่งคือ สันยุคมืด^๓
อันเป็นหนังสือวิเคราะห์พรรคการเมืองในแนว
ประวัติศาสตร์ เช่นเดียวกับ เมื่อดอมพล ป.
ถวัลย์ ของวิเทศกรณีย์^๔ ก็อยู่ในแนวประวัติ-
ศาสตร์ทั้งสิ้น เป็นการให้ข้อมูลล้วน ๆ เกี่ยวกับ

การเมืองไทยในยุคหนึ่งพอสมควร แม้จะไม่เขียน
เกี่ยวกับพรรคการเมืองทั้งหมด แต่ก็ให้ข้อมูล
ทางพรรคการเมืองได้อย่างมาก

อย่างไรก็ดี เป็นเวลากว่าสามทศวรรษครึ่ง
นับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมา ที่การศึกษา
พรรคการเมืองยังไม่อาจทำกันอย่างจริงจังได้
เพราะช่วงที่มีพรรคการเมืองมีไม่ถึง ๗ ปีเต็ม
นอกนั้นเป็นช่วงระยะเวลาที่ปราศจากพรรคการ-
เมืองถึง ๒๙ ปี ดังนั้น การศึกษาพรรคการเมือง
จึงออกมาในรูปของประวัติศาสตร์ เป็นต้นว่า
ประวัติของพรรคและผู้นำพรรคซึ่งก็ยังไม่มีการ
นำทฤษฎีเกี่ยวกับพรรคการเมืองใด ๆ มาปรับใช้
ทั้งนั้น แต่นับจากปี พ.ศ. ๒๕๑๑ เป็นต้นมา
จนถึงปัจจุบัน ประเทศไทยมีพระราชบัญญัติ
พรรคการเมืองแล้วถึง ๒ ฉบับคือฉบับปี พ.ศ.
๒๕๑๑ และ ๒๕๑๗ การเลือกตั้งก็มีถึง ๔ ครั้ง
ในช่วงระยะเวลาเพียง ๑๑ ปี ทำให้การศึกษา
พรรคการเมืองไทยได้ก้าวหน้าไปมากกว่าตลอด
ช่วงเวลา ๓๖ ปีที่ผ่านมา อย่างน้อยที่สุด ตั้งแต่
ปี พ.ศ. ๒๕๑๑ เป็นต้นมา ได้มีการจัดพิมพ์
หนังสือและบทความเกี่ยวกับพรรคการเมืองขึ้น
มากกว่าช่วงเวลาที่ผ่านมา และจัดพิมพ์ออกมา
อย่างสม่ำเสมอทุกปี โดยที่เนื้อหาค่อย ๆ ก้าวหน้า
ไปสู่แนวการวิเคราะห์ทางโครงสร้าง-หน้าที่มาก

๒. หยุต แสงอุทัย, พรรคการเมือง (พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดวงกมล, ๒๕๑๗).

๓. ประจวบ ทองอุไร, สันยุคมืด (พระนคร : อักษรบริกาการ, ๒๕๐๐).

๔. วิเทศกรณีย์, เมื่อดอมพล ป. ถวัลย์ (พระนคร : พิมพ์การพิมพ์, ๒๕๐๖).

ชั้น แต่ไม่ถึงกับสามารถจัดอยู่ในทางพฤติกรรม-
ศาสตร์ได้ ดังมีรายละเอียดดังนี้

ในปี พ.ศ. ๒๕๑๑ ได้มีการพิมพ์หนังสือ
พรรคการเมืองออกมายน้อยก็สามเล่มที่นำ
สนใจพอสมควร เล่มแรกเป็นของ ขจัดภัย
บุรุษพันธ์ มีชื่อว่า การเมืองและพรรคการ-
เมืองของไทย^๕ หนังสือเล่มนี้ได้นำข้อมูลทาง
ประวัติศาสตร์และประวัติพระราชบัญญัติพรรค
การเมืองมาวิเคราะห์อย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่การ
เตรียมให้มีการจัดการปกครองแบบประชาธิปไตย
ในรัชกาลที่ ๕-๗ จนถึงเกิดการปฏิวัติเมื่อปี พ.ศ.
๒๔๗๕ จากนั้นก็นำข้อมูลประวัติพรรคการเมือง
ไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ถึงยุคจอมพลสฤษดิ์
ธนบุรีชต์เรื่องอำนาจมาเสนอ เป็นการวิเคราะห์
ในเชิงประวัติศาสตร์ทั้งหมด ไม่มีทฤษฎีและไม่มี
การวิเคราะห์ทางสถิติ แต่ใช้วิเคราะห์ทางเอกสาร
ล้วน ๆ เล่มสองเป็นผลงานของชูวงศ์ ฉายะบุตร
เรื่อง หลักพรรคการเมือง^๖ โดยเริ่มมีการปูทาง
ให้รู้ถึงกลุ่มอิทธิพลอย่างสังเขป จากนั้นก็ได้
อธิบายถึงทฤษฎีการกำเนิดพรรคการเมืองของ
Maurice Duverger^๗ ระบบพรรคการเมือง
การจัดองค์การพรรคการเมือง และได้อธิบายถึง

สมาชิกและผู้นำพรรคการเมือง แม้ว่าเนื้อหาจะ
เต็มไปด้วยการวิเคราะห์ แต่ก็มีทฤษฎีน้อยมาก
เป็นการนำข้อมูลประวัติศาสตร์มาประสานกัน
แล้วจัดแบ่งประเภท และเล่มที่สามคือ พรรค
การเมือง ของเชาวน์วัศ สุดลาภา^๘ หนังสือ
เล่มนี้มี ๒ ภาคคือภาคแรกเน้นหนักไปทางประวัติ
พรรคการเมืองทั้งในยุโรปและเอเชีย โดยบรรยาย
ถึงการจัดองค์การของพรรคการเมืองและการ
เลือกตั้ง ส่วนภาคหลังได้พรรณนาถึงประวัติ
พรรคการเมืองในประเทศไทย ตั้งแต่เริ่มก่อตั้ง
พรรคประชาธิปไตยถึงการรัฐประหารในปี พ.ศ.
๒๕๑๔ และยังได้พยายามพยากรณ์อนาคตของ
พรรคการเมืองไทย โดยเสนอหลักการจำกัดพรรค
การเมืองทั้งที่ผู้เขียนไม่เคยรู้สมุฐานของการขาด
เสถียรภาพของระบบพรรคการเมืองไทย หนังสือ
เล่มนี้ให้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ล้วน ๆ ไม่มีการ
สรุปเป็นแนวความคิดไว้ศึกษาต่อไป

ในปี พ.ศ. ๒๕๑๒ มนต์รี เจนวนิชย์การและ
คณะได้ตีพิมพ์ พรรคการเมืองไทยยุคใหม่^๙
ออกมาหนึ่งเล่ม ซึ่งเน้นหนักที่การเสนอข้อมูล
เกี่ยวกับพรรคการเมืองในขณะนั้น อันเริ่มตั้ง
แต่พรรคสหประชาไทยเป็นต้นไป และพนม

๕. ขจัดภัย บุรุษพันธ์, *การเมืองและพรรคการเมืองของไทย* (พระนคร : โอเคียนสโตร์, ๒๕๑๑).

๖. ชูวงศ์ ฉายะบุตร, *หลักพรรคการเมือง* (พระนคร : จำลองศิลป์, ๒๕๑๑).

๗. *Political Parties*, translated by Barbara and Robert North (Cambridge : University Printing House, 1976), pp XXIII-XXXVII.

๘. เชาวน์วัศ สุดลาภา, *พรรคการเมือง* (พระนคร : สหสยามพัฒนา, ๒๕๑๑).

๙. มนต์รี เจนวนิชย์การและคณะ, *พรรคการเมืองไทยยุคใหม่* (ธนบุรี : กรุงเทพมหานครพิมพ์, ๒๕๑๒).

ภยันตราย ก็ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ลักษณะ และพฤติกรรมของพรรคการเมืองในประเทศไทย”^{๑๐} แม้หัวข้อวิทยานิพนธ์จะมีคำว่า “ลักษณะและพฤติกรรม” แต่ก็เป็นงานนำเสนอข้อมูลทางประวัติศาสตร์มากกว่าการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงพฤติกรรมศาสตร์

ในปี พ.ศ. ๒๕๑๓ พงศ์เพ็ญ ศกุนตาภัย ก็ได้เขียนเรื่อง “ระบบพรรคการเมืองและการเลือกตั้ง”^{๑๑} โดยบรรยายถึงระบบสองพรรคและหลายพรรคที่ปรากฏอยู่ในกลุ่มประเทศยุโรปตะวันตก โดยเฉพาะระบบพรรคการเมืองและระบบการเลือกตั้งของฝรั่งเศสจะเน้นเป็นพิเศษรวมทั้งได้เสนอแนวความคิดการลงคะแนนเสียง ๒ รอบแบบฝรั่งเศสให้พิจารณากัน บทความนี้เพียงเสนอความคิดทั่วไปมิได้เกี่ยวข้องกับพรรคการเมืองไทยโดยตรง แต่ก็มีผลกระทบต่อแนวความคิดมาก เพราะในปีถัดมา กระมล ทองธรรมชาติก็ได้รวบรวม พรรคการเมืองต่างประเทศ^{๑๒} ขึ้นมาเล่มหนึ่ง อันว่าด้วยพรรคการเมืองของสหรัฐ ญี่ปุ่น ฟิลิปปีนส์ รัสเซีย อินเดีย สหพันธ์มาเลเซีย สหพันธ์สาธารณรัฐ-

เยอรมันและฝรั่งเศส จุดประสงค์ก็เพื่อที่จะเปรียบเทียบให้เห็นระบบพรรคการเมืองทั้งในประเทศที่พัฒนาแล้วและประเทศที่กำลังพัฒนา

อย่างไรก็ดี ในปี พ.ศ. ๒๕๑๔ นี้ วิทยานิพนธ์ปริญญาโทก็ได้เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “ระบบพรรคการเมืองไทย”^{๑๓} โดยพยายามชี้ให้เห็นถึงระบบหลายพรรคในเมืองไทยในทางประวัติศาสตร์ แต่ผลงานของ อภิญา จรูญพร ใน *สัตว์การเมือง*^{๑๔} ก็ได้มีลักษณะค่อนข้างเป็นการวิเคราะห์โครงสร้าง-หน้าที่ กล่าวคือมีการนำทฤษฎีการกำเนิดพรรคการเมืองเข้ามาพิจารณาการกำเนิดพรรคการเมืองในไทย แต่ได้กล่าวถึงองค์การของพรรคการเมืองอย่างค่อนข้างรวบยอด หนังสือเล่มนี้ยังมีการวิเคราะห์ถึงความไม่มั่นคงของพรรคการเมืองไทย โดยดูทั้งปัจจัยภายในและภายนอกพรรคการเมือง ปัจจัยภายในได้ใช้แนวความคิดเกี่ยวกับกลุ่มผลประโยชน์นโยบายศาสตร์และหลักการบริหารเข้าช่วยวิเคราะห์ ส่วนปัจจัยภายนอกได้ใช้แนวความคิดเกี่ยวกับการปฏิวัติและดุลย์แห่งอำนาจเข้าช่วยการพิจารณา

๑๐. พนม ภยันตราย, “ลักษณะและพฤติกรรมของพรรคการเมืองในประเทศไทย,” (วิทยานิพนธ์ รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๑๒)

๑๑. พงศ์เพ็ญ ศกุนตาภัย, “ระบบพรรคการเมืองและการเลือกตั้ง,” ใน *การเมืองการปกครอง*, บรรณาธิการโดยกระมล ทองธรรมชาติ (พระนคร : ร.พ. สมาคมสังคมศาสตร์, ๒๕๑๓).

๑๒. กระมล ทองธรรมชาติ (ผู้รวบรวม), *พรรคการเมืองต่างประเทศ* (พระนคร : ร.พ. สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๔).

๑๓. วิทยา นาสิริกุลกิจ, “ระบบพรรคการเมืองไทย”, (วิทยานิพนธ์คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๑๔).

๑๔. อภิญา จรูญพร, “ความไม่มั่นคงของพรรคการเมืองไทย” ใน *สัตว์การเมือง*, บรรณาธิการโดย ชัยอนันต์ สมุทวณิชและคณะ (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔).

แนวความคิดของพงศ์เพ็ญ ศุภนตาภย์ที่กล่าวมาแล้วได้มาปรากฏในผลงานการเขียนวิทยานิพนธ์ของธารินี ภาวะสุทธิการ ซึ่งมีชื่อว่า “ระบบการเลือกตั้งและผลสะท้อนต่อพรรคการเมืองในประเทศไทย”^{๑๕} โดยศึกษาถึงความล้มเหลวของพรรคการเมืองไทย โดยดูจากการเลือกตั้งพระราชบัญญัติการเลือกตั้ง พระราชบัญญัติพรรคการเมือง สภาสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ซึ่งมีการเสนอแนะให้แก้ไขความอ่อนแอของพรรคการเมืองไทยโดยใช้การเลือกตั้งแบบขั้นบันไดรายชื่อสมาชิกพรรคการเมืองแล้วกำหนดเป็นคะแนนกัน วิทยานิพนธ์เล่มนี้ แม้จะดูเป็นเชิงวิเคราะห์ทางสถิติ แต่ก็ไม่ใช่เพราะไม่มีทฤษฎีนำ ไม่มีการสร้างเครื่องวัดและทดสอบ จึงไม่รู้ว่ตัวแปรแต่ละตัวที่ไม่เคยบอกไว้ในวิทยานิพนธ์จะมีค่าสหสัมพันธ์กันเท่าไร จึงจะมีลักษณะเป็นการศึกษาทางแนวประวัติศาสตร์ โดยประกอบตัวเลขมาให้ดูขลังขึ้นเท่านั้น แต่ไม่มีค่าความเชื่อมั่นและความเที่ยงตรงอยู่เลย

ในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ โกสินทร์ วงศ์สุรวัฒน์ ได้ออกบทความชิ้นหนึ่งมีชื่อว่า “การเลือกตั้งกับพรรคการเมือง”^{๑๖} โดยได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับสิทธิการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของ

ราษฎรว่ามาจากแนวความคิดของกฎหมายเอกชนที่ว่า บุคคลอาจมอบหมายให้ผู้อื่นผู้ใดเป็นตัวแทนของตนได้ โดยมีขอบข่ายและอำนาจที่ได้รับมอบไปโดยแน่นอนซึ่งมีลักษณะเป็นการมอบฉันทะระหว่างบุคคล แต่ตัวแทนทางการเมืองนั้นแม้จะมีลักษณะของกฎหมายมหาชน ก็ไปหยิบยืมแนวความคิดการมอบฉันทะมาจากกฎหมายเอกชน คือมอบอำนาจให้ผู้แทนไปทำหน้าที่นิติบัญญัติในสภาผู้แทนราษฎร นอกจากนั้นยังได้เสนอเป็นข้อสมมติฐานว่า “ถ้าเป็นระบบเลือกตั้งเสรี ก็จะมีหลายพรรค แต่ถ้าเป็นระบบเลือกตั้งแบบบังคับ ก็จะมีพรรคการเมืองเดียว” และ “ถ้าราษฎรไม่มีสิทธิการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ราษฎรก็จะไม่มีสิทธิตั้งพรรคการเมืองด้วย” ด้วยการดำเนินถึงเรื่องนี้เป็นอย่างมาก ผู้เขียนก็ได้เสนอแนวการเลือกตั้งแบบสองรอบ และเสนอการนับคะแนนเสียงตามสัดส่วน เพื่อให้ได้ผู้แทนที่เป็นตัวแทนของประชาชนส่วนข้างมาก ซึ่งไม่เคยเกิดขึ้นเลยในเมืองไทย และในปีนี้เองที่ สุชิน ตันติกุล ได้เสนอบทความออกมาชิ้นหนึ่งคือ “ความเป็นมาของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยโดยสังเขป”^{๑๗} ซึ่งต่างจาก

๑๕. ธารินี ภาวะสุทธิการ, “ระบบการเลือกตั้งและผลสะท้อนต่อพรรคการเมืองในประเทศไทย,” (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๕).

๑๖. โกสินทร์ วงศ์สุรวัฒน์, “การเลือกตั้งกับพรรคการเมือง,” *รัฐศาสตร์นิเทศ*, ๘ (กรกฎาคม--กันยายน, ๒๕๑๖), ๑-๗.

๑๗. สุชิน ตันติกุล, “ความเป็นมาของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยโดยสังเขป,” *รัฐศาสตร์นิเทศ*, ๘ (ตุลาคม-ธันวาคม, ๒๕๑๖), ๕๖-๗๖.

บทความของโกสินทร์ตรงที่ว่า บทความนี้เป็น การเสนอข้อมูลทางประวัติศาสตร์ล้วน ๆ ตั้งแต่ การสถาปนาพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย จนถึงภายหลังจากที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ทำ การปฏิวัติ ซึ่งพอสรุปได้ว่าเป็นการพรรณนา ประวัติพรรคการเมือง เพื่อชี้ให้เห็นว่าพรรค คอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมีการเคลื่อนไหว สัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีนมาก แต่ไม่ ได้ให้แนวความคิดหรือทฤษฎีอะไร ซึ่งแตกต่าง จากบทความที่แล้วที่เสนอแต่แนวความคิดล้วน ๆ

ในปีพ.ศ. ๒๕๑๗ ชาญวุฒิ วัชพุกก์และ สุชิน ตันติกุลได้รวบรวมผลงานออกเป็นหนังสือ มาเล่มหนึ่งโดยให้ชื่อว่า พรรคการเมืองและ กลุ่มผลประโยชน์^{๑๘} หนังสือเล่มนี้เขียนโดย นักวิชาการหลายท่าน โดยมีชาญวุฒิเขียนนำใน เรื่องทฤษฎีการกำเนิดพรรคและทฤษฎีการจัด องค์การของพรรค ซึ่งทั้งสองทฤษฎีนี้ก็มิใช่เป็น ของใหม่ เพราะก่อนหน้านี้มีผู้เขียนไว้แล้ว อย่าง เช่นของชูวงศ์ ฉายะบุตรและอภิญา จรูญพร นอกจากนั้นก็ได้บรรยายให้เห็นถึงกลุ่มผลประโยชน์ในประเทศไทยโดยใช้ภววิสัยเป็นหลัก แต่ ขาดทฤษฎีกลุ่มในการขึ้นนำการเขียน ส่วนผู้เขียน คนอื่น ๆ ก็เป็นการนำเสนอประวัติเกี่ยวกับพรรค

การเมืองในสหรัฐ อังกฤษ รัสเซีย ฝรั่งเศส สวีเดน นอร์เวย์ เดนมาร์ก ฟินแลนด์ มาเลเซีย ญี่ปุ่น ประเทศด้อยพัฒนา อินเดีย พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ลาตินอเมริกาและตบ ท้ายด้วยพรรคการเมืองเปรียบเทียบโดยวิเคราะห์ ในแนวการเมืองเปรียบเทียบ

อย่างไรก็ดี ในปีเดียวกันนี้เองได้มีผลงาน เกี่ยวกับพรรคการเมืองออกมาอีก ๕ ชิ้นคือสมบุรณ์ สุขสำราญ ได้ออกหนังสือมาเล่มหนึ่งคือ “พรรค การเมือง”^{๑๙} ซึ่งได้วิเคราะห์เน้นหนักไปที่ทฤษฎี การกำเนิดพรรคการเมืองของ Maurice Duverger ว่ามี ๒ แบบคือพรรคการเมืองที่เกิดในรัฐสภาและ เกิดขึ้นภายนอกรัฐสภา ส่วนสมพงษ์ ชูมากก็ เขียนบทความขึ้นบทหนึ่งให้ชื่อว่า “โครงสร้าง ของพรรคการเมือง”^{๒๐} ซึ่งเป็นการวิเคราะห์โครง สร้าง-หน้าที่ในเชิงสถาบัน โดยนำแนวความคิด เกี่ยวกับพรรคผู้ดีและพรรคมวลชนของ Maurice Duverger มาอธิบายเช่นกัน หนังสือเล่มที่สาม ก็คือ พรรคการเมือง^{๒๑} อันเป็นหนังสือประกอบ งานนิทรรศการพรรคการเมือง ซึ่งจัดโดยคณะ กรรมการนิสิตคณะรัฐศาสตร์ ๒๕๑๗ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย หนังสือเล่มนี้ได้พยายามเสนอทฤษฎี การกำเนิดพรรค การแบ่งประเภทพรรคการเมือง

๑๘. ชาญวุฒิ วัชพุกก์และสุชิน ตันติกุล, พรรคการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์ (กรุงเทพฯ : คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๗).

๑๙. สมบุรณ์ สุขสำราญ, “พรรคการเมือง,” การเมืองสำหรับประชาชน(กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์ แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๗).

๒๐. สมพงษ์ ชูมาก, “โครงสร้างของพรรคการเมือง,” รัฐศาสตร์นิเทศ, ๙(มกราคม-มีนาคม, ๒๕๑๗), ๙๔-๑๐๗.

๒๑. พรรคการเมือง (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๑๗).

และประโยชน์ของพรรคการเมือง จากนั้นก็ได้บรรยายเกี่ยวกับประวัติพรรคในประเทศไทยที่พัฒนาแล้วคือในสหรัฐ กลุ่มประเทศยุโรปตะวันตกและตะวันออก ส่วนที่น่าจะเรียกได้ว่าเป็นการวิเคราะห์โครงสร้าง-หน้าที่ก็คือการศึกษาพรรคการเมืองในประเทศกำลังพัฒนา แต่ก็ขาดทฤษฎีในการชี้แนะ จึงเป็นการวิเคราะห์ในเชิงผสมระหว่างอัตวิสัยกับภววิสัย สุดท้ายก็ไม่สามารถสรุปเป็นแนวความคิดอะไรออกมาได้

เล่มต่อไปเป็นวิทยานิพนธ์ของธงไชย แสงประดับ ในหัวข้อที่ว่า “การศึกษาเชิงเปรียบเทียบพรรคการเมืองไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีพรรคเสรีมนังคศิลา กับ พรรคสหประชาไทย”^{๒๒} วิทยานิพนธ์เล่มนี้ไม่มีทฤษฎีนำ ตั้งสมมติฐานบนเนื้อหาทางประวัติศาสตร์อย่างกำปั้นทุบดินหรือแบบเหวี่ยงแห แล้วก็ไม่ได้อธิบายอะไรมากนัก นอกจากไปหาข้อมูลของพรรคเสรีมนังคศิลาและของพรรคสหประชาไทยมาลงอย่างน่าสนใจการสรุปก็เพียงเพื่อต้องการสนับสนุนสมมติฐานของตนโดยไม่พยายามหาแนวความคิดแล้วแตกเป็นตัววัดต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนหรือหักล้างสมมติฐาน จึงเป็นวิทยานิพนธ์ทางประวัติศาสตร์ อีกเล่มหนึ่งเป็นของเมธา สุคนธรักษ์ ซึ่งให้ชื่อหนังสือ

ว่า ประชาธิปไตยและหน้าที่ของผู้แทนราษฎร^{๒๓} สามบทแรกของหนังสือเล่มนี้ ไม่มีอะไรใหม่ คือได้บรรยายถึงความหมายของระบอบประชาธิปไตย เพื่อชี้ให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน การเลือกตั้งเพื่อชี้ให้เห็นถึงหน้าที่ของผู้แทนราษฎร และพรรคการเมืองเพื่อชี้ให้เห็นถึงระบบพรรคการเมือง ความน่าสนใจของหนังสือเล่มนี้น่าเริ่มตั้งแต่บทที่ ๔ เป็นต้นไป โดยเฉพาะการศึกษาพรรคการเมืองไทยอย่างมีกรอบความคิด คือได้ยึดแนวความคิดแบบพรรคเดียวสองพรรคและหลายพรรค จากนั้นก็พิจารณาถึงความล้มเหลวของพรรคการเมืองในเชิงพฤติกรรมการณ์การเข้าร่วมในการเลือกตั้ง ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าศึกษาเป็นอย่างมาก แต่ไม่ค่อยมีใครสนใจกันเท่าไรในเรื่องนี้

ในปีพ.ศ. ๒๕๑๘-๒๕๑๙ ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ ได้ออกบทความมาสองบทติดต่อกัน คือชิ้นแรกมีชื่อว่า “วิจารณ์ระบบพรรคการเมืองไทย”^{๒๔} ซึ่งเริ่มด้วยการอธิบายถึง ทฤษฎีการกำเนิดพรรคในประเทศยุโรปตะวันตกทั้งของ Max Weber, Maurice Duverger และ Joseph Lapalombara and Myron Weiner และได้อธิบายถึงหน้าที่ของพรรคการเมืองตามแนวความคิดของ

๒๒. ธงไชย แสงประดับ, “การศึกษาเชิงเปรียบเทียบพรรคการเมืองไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีพรรคเสรีมนังคศิลา กับ พรรคสหประชาไทย,” (วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๗).

๒๓. เมธา สุคนธรักษ์, ประชาธิปไตยและหน้าที่ของผู้แทนราษฎร (กรุงเทพฯ : เจริญวิทยการพิมพ์, ๒๕๑๗).

๒๔. ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, “วิจารณ์ระบบพรรคการเมืองไทย,” วารสารสังคมศาสตร์, ๑๒ (มกราคม, ๒๕๑๘), ๑-๒๕.

Roy C. Macridis เพื่อหากรอบโครงร่างแห่ง
ความคิดวิเคราะห์พรรคการเมืองไทยตั้งแต่อดีต
ถึงปีพ.ศ. ๒๕๑๗ และเพื่อหาทางสรุปลักษณะ
โดยทั่วไปของพรรคการเมืองไทย ซึ่งก็ได้พบว่า
พรรคการเมืองไทยไม่มีลักษณะเป็นพรรคการเมือง
มีแต่ลักษณะของพรรคพวกเพราะเป็นการ
รวมอำนาจของกลุ่มข้าราชการและกลุ่มพ่อค้า
นายทุน เพื่อสนับสนุนตัวบุคคลส่วนบทความ
ชั้นที่สองมีชื่อว่า “อุดมการจัดตั้งสาขาพรรคการเมือง
ในประเทศไทย”^{๒๕} บทความนี้ได้เสนอ
เนื้อหาใหม่ที่ยังไม่เคยมีใครอยากจะทำถึง เพราะ
ภาวะการณ์ของบ้านเมืองยังคลี่คลายไปไม่ถึง
กล่าวคือมีการเสนอแนวความคิดสาขาพรรคอย่าง
ละเอียด และได้สร้างตัวแบบของสาขาพรรค
การเมืองในอุดมคติขึ้นสำหรับประเทศไทย ซึ่ง
มิใช่เป็นสิ่งที่เป็นไปได้แต่มีโอกาasเป็นไปได้
ถ้าประเทศไทยมีเศรษฐกิจเติบโตเท่าเทียมของ
ญี่ปุ่นในขณะนี้ เพราะเมื่อกลุ่มผลประโยชน์
กับพรรคการเมืองพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอย่าง
ใกล้ชิด กลุ่มผลประโยชน์ก็จะให้การสนับสนุน
พรรค พรรคก็จะมีเงิน แล้วการตั้งสาขาพรรค
การเมืองกระจายไปทั่วประเทศก็มี ouse เป็นสิ่งที่
เป็นไปได้อีกต่อไป

ในปีพ.ศ. ๒๕๑๙ ปรัชญา เวสารัชช ได้
เขียนบทความชิ้นหนึ่งคือ “เมืองไทยหลาย
พรรค”^{๒๖} ซึ่งเป็นกาวิเคราะห์ถึงระบบพรรค
การเมืองในช่วงปีพ.ศ. ๒๕๑๘-๒๕๑๙ เพื่อชี้
ให้เห็นว่าจากระบบหลายพรรคในปีพ.ศ. ๒๕๑๘
เมื่อมาถึงการเลือกตั้งในปีพ.ศ. ๒๕๑๙ ระบบ
พรรคการเมืองเริ่มเข้ารูปพรรคใหญ่ ๔ พรรค
และได้ตั้งข้อสังเกตว่า ในช่วงเวลาดังกล่าวพรรค
ฝ่ายขวาได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งเหนือพรรค
ฝ่ายซ้าย และราษฎรไทยนิยมนโยบายพรรคมาก
กว่าตัวบุคคล ซึ่งเป็นการจินตนาการเอาเอง ไม่
มีข้อมูลยืนยัน ไม่มีการใช้ทฤษฎีนำแม้จะมีการ
แสดงตัวเลขบ้างก็เป็นไปเพื่อการยืนยันในสิ่งที่ตัว
เองคิดและยังมีส่วนที่ผู้เขียนคิดอีกมากที่หาตัวเลข
มายืนยันไม่ได้ เช่น คนไทยนิยมกลาง ๆ เป็น
ต้น อีกบทความหนึ่งเป็นของนรนิติ เศรษฐบุตร
คือ “การยอมรับพรรคตรงข้ามกับรัฐบาลให้ดำรง
อยู่โดยถูกต้องตามกฎหมาย”^{๒๗} เป็นการเขียน
วิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์ตามเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป
กล่าวคือผู้เขียนเห็นว่าประเทศไทยไม่เคยมีการรับรองพรรคตรงข้ามโดยรัฐตามกฎหมาย
และการปฏิบัติ จนกระทั่งมีรัฐธรรมนูญพ.ศ.
๒๕๑๗ จึงให้มีผู้นำฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎร

๒๕. ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, “อุดมการจัดตั้งสาขาพรรคการเมืองในประเทศไทย,” *วารสารสังคมศาสตร์*, ๓๓ (เมษายน, ๒๕๑๙), ๔๘-๖๔.

๒๖. ปรัชญา เวสารัชช, “เมืองไทยหลายพรรค,” *รัฐศาสตร์สาร*, ๓ (สิงหาคม, ๒๕๑๙), ๙๕-๑๐๒.

๒๗. นรนิติ เศรษฐบุตร, “การยอมรับพรรคตรงข้ามกับรัฐบาลให้ดำรงอยู่โดยถูกต้องตามกฎหมาย,” *รัฐศาสตร์สาร*, ๓ (สิงหาคม, ๒๕๑๙), ๘๕-๙๓.

แต่ก็มีความเกรงกลัวว่าจะเกิดรัฐประหารขึ้น ถ้ามีความขัดแย้งกันมากในรัฐสภา ความสนใจของผู้เขียนเกี่ยวกับพรรคฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎร จึงเกิดขึ้นตามการคลี่คลายขยายตัวของระบบพรรคการเมืองในประเทศไทย เพราะก่อนหน้านี้ไม่มีใครพูดถึงกันนัก แม้จะมีการศึกษาเรื่องเหล่านี้ในยุโรปตะวันตกและอเมริกาก็อย่างกว้างขวางก็ตามที เป็นต้นว่าผลงานของ Robert A. Dahl^{๒๘} นอกจากบทความสองชิ้นนี้แล้ว จำลอง สาลีสังข์ และเพื่อนยังได้ออกหนังสือมาเล่มหนึ่งคือ พรรคการเมืองไทยและผลการเลือกตั้ง ๑๕^{๒๙} เป็นการนำข้อมูลขั้นต้นของบรรดาพรรคการเมืองในปีพ.ศ. ๒๕๑๘-๒๕๑๙ มานำเสนอ พร้อมด้วยผลการเลือกตั้งของแต่ละพรรค ไม่มีการวิเคราะห์ที่เป็นสาระ นอกจากมุ่งหวังเสนอข้อมูลอย่างเดียว

ภายหลังจากการรัฐประหารเมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ แล้ว ในปีถัดมาปรากฏว่าผลงานทางด้านพรรคการเมืองไทยไม่มีเลย แต่เริ่มทยอยออกมาในปีพ.ศ. ๒๕๒๑ ซึ่งประเดิมด้วยบทความของพลศักดิ์ จิรไกรศิริ ที่มีชื่อว่า "พรรคการเมืองและการพัฒนาทางการเมือง"^{๓๐} เป็นบท

ความที่ได้นำทฤษฎีการสร้างพรรคสถาบันทางการเมือง (Institutionalization) ของ Samuel P. Huntington มาวัดระดับการพัฒนาทางพรรคการเมืองของไทย โดยใช้ระดับการพัฒนาพรรคการเมืองของผู้เป็นต้นแบบ โดยได้แตกทฤษฎีออกเป็นเครื่องวัด ๔ ตัวคือความสามารถที่จะปรับตัวเอง การมีความสลับซับซ้อน ความมีอิสระและความเป็นปึกแผ่น ผลปรากฏว่าระดับการพัฒนาพรรคการเมืองของไทยอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างต่ำมาก จนกระทั่งพรรคการเมืองไทยไม่มีความเป็นพรรคการเมืองตามความหมายที่ใช้กันอยู่ในบรรดาประเทศที่พัฒนาแล้ว เล่มต่อมาได้แก่พรรคการเมือง บรรณาธิการโดยโกสินทร์ วงศ์สุววัฒน์และนวนินิต เศรษฐบุตร์^{๓๑} เนื้อหาเน้นหนักทางข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โดยนำประวัติการวิวัฒนาการของพรรคการเมืองในฝรั่งเศส สหรัฐ รัสเซียและไทยมารวมไว้อย่างไม่ต่อเนื่อง ไม่มีการสรุปเป็นแนวความคิดหรือเริ่มโดยการนำทฤษฎีขึ้นมา เพราะหนังสือขาดเอกภาพมากเพียงแต่นำบทความเก่า ๆ จากที่ต่าง ๆ มาปะกันเข้าไว้ แม้ว่าบทแรกจะเป็นการแนะนำพรรคการเมืองในประเทศต่าง ๆ แต่ก็ไม่มีทฤษฎี

๒๘. Robert A. Dahl, *Political Oppositions in Western Democracies* (New Haven: Yale University Press, 1970).

๒๙. จำลอง สาลีสังข์และคณะ, *พรรคการเมืองไทยและผลการเลือกตั้ง ๑๕* (กรุงเทพฯ: หจก. สหประชาพานิชย์, ๒๕๑๙)

๓๐. พลศักดิ์ จิรไกรศิริ, "พรรคการเมืองและการพัฒนาทางการเมือง," *วารสารสังคมศาสตร์*, ๑๕ (มกราคม-มีนาคม, ๒๕๒๑), ๑-๓๑.

๓๑. โกสินทร์ วงศ์สุววัฒน์และนวนินิต เศรษฐบุตร์, *พรรคการเมือง* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๑).

เกี่ยวกับพรรคการเมืองเลย ลักษณะการเสนอ
เนื้อหาแบบประวัติศาสตร์นี้ ได้ออกมาอีกเล่มหนึ่ง
คือ เบื้องหน้า-เบื้องหลังพรรคประชาธิปัตย์
ของทหารเก่า^{๓๒} โดยเป็นเรื่องเกี่ยวกับประวัติ
ของพรรคประชาธิปัตย์ตั้งแต่เริ่มก่อตั้ง ไปจน
ถึงการเกิดปฏิรูปเมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ เป็น
การเขียนจากบันทึกความทรงจำ เป็นข้อมูลเบื้องต้น
ที่น่าสนใจ แต่ขาดกรอบความคิดในการมอง
ปัญหา หรือขาดการสรุปเป็นแนวความคิดไว้
สำหรับการสืบต่อค้นคว้าในอนาคต

ในปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๒๒) ได้มีหนังสือ
พรรคการเมืองออกมาใหม่อีกสองเล่มคือ นาย
ควง อภัยวงศ์ กับพรรคประชาธิปัตย์ ของ
ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม^{๓๓} และพรรคการเมืองกับ
การรณรงค์หาเสียง ของบัณฑิตย์ อินทรจีน^{๓๔}
เล่มแรกไม่มีอะไรมากนัก นอกจากเป็นการเขียน
ประวัติ นายควง อภัยวงศ์กับการมีชีวิตไปอยู่เกี่ยว
กับพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งมุ่งมองแต่พรรคประชาธิ
ปัตย์จากแง่มุมของนายควง อภัยวงศ์ ซึ่งไม่
เหมือนกับทหารเก่าที่มองพรรคประชาธิปัตย์จาก
หลายแง่หลายมุม ส่วนเล่มสองเนื้อหาที่น่าสนใจ
อยู่ที่การเสนอแนวความคิดการรณรงค์หาเสียง
ของพรรคการเมืองได้ละเอียดพอสมควร อันเป็น
การคลี่คลายขยายตัวของแนวการศึกษาพรรคการเมือง
มาอีกก้าวหนึ่ง คือมีการวิจัยเพื่อประกอบ

การเขียน จึงสามารถเสนอทฤษฎีการรณรงค์หา
เสียงค่อนข้างเป็นแบบกึ่งพฤติกรรมศาสตร์ มีการ
เสนอระบบการหาเสียงและมีขั้นตอนและแผนการ
ในการรณรงค์หาเสียง พร้อมทั้งได้เสนอทฤษฎี
การเลือกตั้งที่น่าสนใจและได้วิเคราะห์ถึงความ
สำคัญทางสังคมกับการเลือกตั้ง อันเป็นแง่มุม
เดียวกันกับที่เมธา สดุดบรรทัดเคยเสนอมาแล้ว
แต่ละเอียดกว่ามาก ยิ่งกว่านั้นยังได้นำแนวความคิด
เกี่ยวกับการใช้จ่ายของพรรคการเมืองในการ
หาเสียงเลือกตั้งมาเสริมทำให้ดูเป็นลักษณะการ
วิเคราะห์ที่มีความเป็นสมัยใหม่มากขึ้น แต่ยังมี
ขาดข้อมูลยืนยันเป็นหลักฐานอีกมาก

จากการนำเสนอหนังสือและบทความที่เขียน
เกี่ยวกับพรรคการเมืองและพรรคการเมืองไทยทำให้
เราพอมองเห็นว่า การศึกษาพรรคการเมือง
ไทยส่วนใหญ่ หนักไปในทางเสนอข้อมูลประวัติ
ศาสตร์และกฎหมาย รวมทั้งไม่ได้ใช้ทฤษฎีใน
การขึ้นนำการศึกษาเลย ยิ่งนับเวลาย้อนหลังไป
ในอดีตเท่าใด ก็ยังเป็นแนวประวัติศาสตร์มาก
ขึ้น หรือไม่นักเขียนที่เป็นนักหนังสือพิมพ์หรือ
เป็นนักการเมืองเก่าก็นิยมเขียนในเชิงนี้ทั้งนั้น
แต่ในส่วนที่เป็นแนววิเคราะห์โครงสร้าง-หน้าที่
เพิ่งจะเริ่มมีมาไม่นานนัก อาจพูดได้ว่าเพิ่งเริ่ม
อย่างจริงจังภายหลังปี พ.ศ. ๒๕๑๗ อันเป็นการ
บ่งชี้ให้เห็นว่าการที่แนวการศึกษาพรรคการเมือง

๓๒. ทหารเก่า, เบื้องหน้า-เบื้องหลังพรรคประชาธิปัตย์ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์การเวก, ๒๕๒๑).

๓๓. ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม, นายควง อภัยวงศ์กับพรรคประชาธิปัตย์ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เรื่องศิลป์, ๒๕๒๒).

๓๔. บัณฑิตย์ อินทรจีน, พรรคการเมืองกับการรณรงค์หาเสียง (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศรีอนันต์, ๒๕๒๒).

ไทยยังย่ำอยู่กับแนววิเคราะห์โครงสร้างนิยมนั้น เป็นเพราะระดับการพัฒนาพรรคการเมืองไทยยังอยู่ในขั้นต่ำมาก ตามการศึกษาของ พลศักดิ์ จิรไกรศิริ อย่างไรก็ตาม เมื่อระบบพรรคการเมืองไทยมีเสถียรภาพยิ่งขึ้นหรือมีระดับการพัฒนาพรรคการเมืองสูงขึ้นกว่าที่เป็นอยู่นั้น แนวการศึกษาพรรคการเมืองไทยก็จะก้าวไปสู่แนววิเคราะห์เชิงพฤติกรรมศาสตร์มากขึ้น เมื่อนั้นความจำเป็นของการใช้ ทฤษฎีและวิจัยเพื่อสรุปหาแนวความคิดจะมีเพิ่มขึ้นเป็นลำดับไป ซึ่งในขณะนี้ก็เริ่มมีบ้างแล้วเป็นประปราย

การวิเคราะห์แนวโครงสร้าง - หน้าที่เกี่ยวกับพรรคการเมืองไทยที่ผ่านมา ได้มีการนำทฤษฎีและกรอบโครงสร้างทางความคิดมาใช้บ้าง เป็นต้นว่าทฤษฎีการกำเนิดพรรค ทฤษฎีผู้นำพรรคการเมือง ทฤษฎีการจัดองค์การในพรรคการเมือง แนวความคิดเกี่ยวกับระบบพรรคการเมือง แนวความคิดเกี่ยวกับการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งสองรอบ แนวความคิดเกี่ยวกับการนับคะแนนเสียงตามสัดส่วน ทฤษฎีการมีส่วนร่วมทางการเมือง ทฤษฎีเกี่ยวกับการตั้งสาขาพรรคการเมือง แนว

ความคิดเกี่ยวกับพรรคฝ่ายค้าน ทฤษฎีการสร้างพรรคพรรคการเมือง แนวความคิดเกี่ยวกับการรณรงค์หาเสียงและแนวความคิดเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายของพรรคการเมือง อย่างไรก็ตาม ถ้าอนาคตของการเมืองไทยจะมีลักษณะค่อนข้างไปทางเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ระบบพรรคการเมืองก็ยังคงมีความต่อเนื่องและมีเสถียรภาพมากขึ้น การศึกษาพรรคการเมืองก็จะต้องก้าวล่วงไปสู่เชิงพฤติกรรมศาสตร์มากขึ้น คือมีความจำเป็นที่จะต้องนำทฤษฎีพรรคการเมืองในยุโรปตะวันตกและอเมริกาเข้ามาใช้มากขึ้น เป็นต้นว่า ทฤษฎีการตัดคะแนนเสียง^{๓๕} ทฤษฎีการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง^{๓๖} ทฤษฎีการเลือกหนทาง^{๓๗} ทฤษฎีคะแนนนิยม ทฤษฎีจิตวิทยาของการลงคะแนนเสียง^{๓๘} ทฤษฎีการรณรงค์หาเสียง. ทฤษฎีการเปลี่ยนพรรค ทฤษฎีสมาชิกและผู้นำพรรค ทฤษฎีพรรคฝ่ายค้าน แนวความคิดเกี่ยวกับนโยบายพรรค สาขาพรรค และการจัดองค์การพรรคการเมืองและทฤษฎีอื่น ๆ อีกมาก โดยจะยึ่นำทฤษฎีทางจิตวิทยา เศรษฐศาสตร์และสถิติเข้าช่วยเหลือการศึกษาพรรคการเมืองในเชิงประจักษ์มากขึ้น

๓๕. Anthony Downs, *An Economic Theory of Democracy* (New York : Happer & Row Publishers, 1957).
 ๓๖. Angus Campbell; Gerald Gurin; and Warren E. Miller, *The Voter Decides* (Evanston, Illinois : Row, Peterson, and Company, 1954).
 ๓๗. Kenneth J. Arrow, *Social Choice and Individual Values* (New York : John Wiley & Sons, Inc., 1951).
 ๓๘. Paul Lazarsfeld; Bernard Berelson : and Jazel Gaudet, *The People's Choice* (New York ; Columbia University Press, 1948). and Seymour M. Lipset; Paul F. Lazarsfeld; Allen H. Barton; and Juan Linz, "The Psychology of Voting : An Analysis of Political Behavior," in *Handbook of Social Psychology*, ed. by Gardner Lindzey (Cambridge : Addison-Wesley Publishing Company, Inc., 1954), pp. 1124-1175.